

REEVALÜASYON KAVRAMI ve REEVALÜASYONUN VERGİ ADALETİ ÜZERİNDEKİ AKİSLERİ

Doç. Dr. Mükerrrem HİÇ

İktisat Fakültesi

I — Reevalüasyon kavramı :

Maliye Bakanlığı tarafından 13 Şubat 1961 de teşkil edilen «Vergi Reformu Komisyonu» reevalüasyon meselesini de ele alarak bu mevzuda bir hal suretine varmıştır. Komisyon reevalüasyonu «genel reevalüasyon» ve «fiskal reevalüasyon» olarak ikiye ayırmaktadır. Genel reevalüasyon bilânçonun sabit aktif elemanları dışında her türlü borç ve alacaklarını da ihata eden bir yeniden değerlendirme olarak tarif ve böyle bir reevalüasyon iktisadî ve teknik sebeplerle reddedilmektedir¹. Fiskal reevalüasyon ise mahdut bir mükellef zümresini ilgilendiren ve esas itibarile sabit istihsal vasıtalarına inhisar eden bir ameliye olarak tarif edilmekte; bazı usullerde emtianın reevalüasyon ameliyesine girmesine mukabil, borç ve alacaklar girmedikten başka, hattâ arazi, bina (tesisat mahiyetinde olmayan binalar) ve ilk tesis ve taazzuv masraflarının dahi dahil bulunmadığı zikredilmektedir.

Komisyon, raporunda fiskal reevalüasyonun mevzu ve tetkik şekli ve yabancı memleketlerdeki tatbikine kısaca temas ettikten sonra bu çeşit reevalüasyonun memleketimizde tatbiki hususundaki leh ve aleyhteki iki cereyan ve tezi belirtmekte ve bu mevzuda ortalama bir hal suretine vardığını beyan etmektedir.

Komisyonun, vardığı hal suretine göre, mükellef arzu ettiği takdirde sabit sermayesini reevalüe ederek, ortaya çıktığı iddia edilen «plus-value» üzerinden sermaye vergisi ödemek suretiyle

[1] Bakınız: T. C. Maliye Vekâleti: «Genel Vergi Reformu Raporu», I ve II. kısımlar, 1961, s. 59.

amortismanı da yine reevalüe kıymet üzerinden hesap ve vergi matrahından tenzil edebilecektir. Arzu ettikleri takdirde ise, sermayeyi reevalüe etmekle beraber farkı temsil eden «Plus-value» üzerinden vergi ödemezler. Bu takdirde, bu değer, ayrı bir pasif hesapta tutulabilecek ve amortismanlar ticarî bakımdan reevalüe değerler üzerinden hesap edilmekle beraber vergi matrahından ancak nominal amortisman tenzil edilebilecektir. Plus-value dağıtılmadığı veya sermayeye ilâve edilmediği müddetçe vergiden istisna edilecektir.

Komisyonun reevalüasyon kavram ve tekniğine karşı iki mühim itirazın yöneltilebileceğine hemen burada işaret edelim:

Birinci itiraz «plus-value» ile ilgilidir. Komisyon tarafından zikredilen plus-value aslında sabit sermayenin nominal, yani satın alındığı devreye ait para ile ifade edilen değeri ile reevalüe değeri, yani carî sene parası ile ifade edilen değeri arasındaki farktır. Bu cihetle, Plus-value bir sermaye artışı, bir kıymet fazlası olarak telâkki edilmemek gerekirdi. Çünkü, firmanın reevalüasyon yapmakla reel sermayesinde bir artış husule gelmemekte veya reevalüasyon firmanın reel sermayesinde «gizli kalmış» bir artışı ortaya koymamaktadır. Sadece, eski ve kıymetli parayla ifade edilmiş sabit sermaye yeni ve düşük kıymetli parayla ifade edilmiş olmaktadır ki, böyle bir ameliye ile sermaye reel olarak arttırılmıştır diyemeyiz. Reel, yani carî parayla ifade edilmiş sermaye ve nominal, yani eski para ile ifade edilmiş sermaye arasındaki fark vergi mevzuu olmamalıydı.

Vergi Reformu Komisyonu tarafından benimsenen reevalüasyon kavramına yapılabilecek ikinci itiraz ise şudur: Fiskal reevalüasyonun kat'î olarak emtia kalemine de teşmili şüphesiz hiç olmazsa teorik bakımdan çok daha doğru bir yoldur. Muhtemelen Komisyon, stokların reevalüasyonunun çok güç olmasına mukabil büyük tashihat farkı ortaya çıkarmadığı mülâhazasıyla cevaz vermemiştir. Aslında ise, bazı memleketlerde yapılan etüdler stok reevalüasyonunun kemmiyet bakımından sabit sermaye kalemlerinin reevalüasyonundan daha mühim olduğunu işaret etmektedir².

[2] Bakınız: Nitekim J. K. Butters, *Effects of Taxation: Inventory Accounting and Policies*, Boston, 1950.

Reevalüasyon meselesi Vergi Reformu Komisyonu tarafından yapılan bu tetkikler neticesinde aktüel ve mühim bir mesele haline geldiği cihetle bu yazı ile reevalüasyon kavramına ve reevalüasyonun vergi adaleti üzerindeki akislerine kısaca temas etmeyi ve bu meyanda reevalüasyon kavramı hususunda Komisyon görüşü ile aramızda bazı farkların mevcut bulunduğunu belirtmeyi faydalı bulmaktayız.

Reevalüasyon tatbikatta Birinci ve İkinci Dünya Harplerini takip eden şiddetli enflasyonlarda ortaya çıkmış bir meseledir. Bunun sebebi nominal gelir ve reel gelir mefhumlarına istinat etmek suretiyle kolayca belirtilebilir.

Paranın satın alma gücünün değişmediği bir devirde nominal gelir ile reel gelir ve nominal sermaye ile reel sermaye tam bir mutabakat halinde bulunur. Enflasyonda bu mutabakat ortadan kalkmaktadır. Paranın satın alma gücünün düşmesiyle ellerinde nakit bulunduranların nominal sermayeleri aynı kaldığı halde reel sermayeleri azalır ve bu kimseler sermaye vergisi mahiyetinde bir enflasyon vergisi ödemiş olurlar. Ellerinde mal bulunduranlara gelince, bu gibi kimselerin ellerindeki malların fiyatları da artacağı cihetle enflasyondan mütevellit bir sermaye vergisi ödemeleri mevzu bahis değildir. Bunların nominal sermayeleri aynı kaldığı gibi reel sermayeleri de aynı kalmıştır. Yalnız, enflasyonla beraber olarak ve enflasyonun değişik gelir gruplarına değişik vüs'atte tesir etmesi sebebiyle nisbî gelirler ve dolayısıyla muhtelif malların talepleri tahavvül edeceği cihetle, bir malın fiyatı mutlaka fiyatlar umumî seviyesi ile aynı zamanda ve aynı derecede artmaz. Demek ki, ortaya enflasyonla beraber ve enflasyondan mütevellit bir sermaye artışı veya azalışı çıkmaktadır.

Bu durumda, reevalüasyon yapılırken ilk maliyetin paranın satınalma gücüne göre, yani umumî fiyat seviyesi indeksi ile tashihi mi daha doğrudur, yoksa sermaye mallarının piyasa değerleri veya hiç olmazsa gruplandırılmış sermaye malları indeksleri mi kullanılmalıdır? Bu gibi indeksler tanzim edilirken sermaye mallarında zamanla ve teknik terakki sayesinde ortaya çıkan kalite değişmelerini de nazarı itibare almak daha makul değil midir? Bu yazıda indeks meselesi üzerinde uzun boylu durulmayacaktır. Ancak, hemen işaret edelim ki, umumî fiyat indeksinin kullanılması ve kalite farklarının ise nazarı itibare alınmaması hem daha doğru hem de daha pratik bir yoldur.

İndeks meselesinden tecerrüd etmek ve böylece aşağıda yapılan tahlili basitleştirmek kaygusuyla enflâsyonda nisbî fiyatların değişmeyeceğini veya değişse bile husule gelen farkların kemmî ve binaenaleyh pratik ehemmiyetinin az olduğunu farzedelim. Bu vaziyette, enflâsyon esnasında ellerinde mal bulunduran kimselerin reel sermayelerinin aynı kalacağı mütalâası tereddütsüz doğrudur.

Fakat görülmektedir ki, nominal sermaye, yani bilânçoda muhasebe usulüne göre ilk ve o sene parası değeriyle ifade edilmiş maliyet esası üzerinden kayıtlı olan sermaye artık reel sermayenin iyi bir müş'iri olmaktan çıkmıştır. Filhakika, muhasebece kaydı yapılan paraların muhtelif devirlere ait değişik satınalma gücünü haiz olması dolayısıyla gerek bilânçolar gerek kâr ve zarar tabloları yanlış neticeler vermekte ve ne reel sermayeyi ne de hakikî maliyet ve hakikî kârı göstermektedir.

A. *Enflâsyonun Öz Sermayeye Tesiri:*

Meseleyi basit bir misal yardımıyla daha iyi aydınlatabiliriz. Diyelim ki, A firması enflâsyondan evvel 10.000 TL.'lık bir sermayeye sahipti ve bunu kasasında nakit olarak muhafaza etmiştir. Enflâsyon neticesinde umumî fiyat seviyesinin iki misline çıktığını farzedelim. Bu takdirde A firmasının bilânçosunda 10.000 TL. gözükecektir. Bu firmanın enflâsyondan sonra sermayesinin carî parayla ifadesi, yani reel sermayesi de yine 10.000 TL.'dir. Ne var ki, firmanın enflâsyondan evvel yatırdığı sermayenin carî parayla değeri 20.000 TL.'dir. Demek ki, firma sermayesini nakit olarak muhafaza etmesi yüzünden carî parayla 10.000 TL.'lık bir sermaye kaybına uğramış; yani enflâsyon vergisi ödemıştır. Halbuki, Komisyonun Plus-Value kavramının mantığına göre ise A firması herhangi bir Plus-Value, yani sermaye artışı göstermemektedir.

Diyelim ki, B firması ise enflâsyondan evvel 10.000 TL.'lık sermayesi ile makine satın almıştır. Bu firma enflâsyon neticesi bir sermaye kaybına uğramayacaktır, yani reel sermayesi aynı kalacaktır. Ne var ki, firmanın bilânçosunda sermayeyi eski para değeriyle kayıtlı olduğu cihetle 10.000 TL. olarak gözükecektir. Halbuki, hakikî sermayesi, carî para ile ifade edildiğinde, 20.000 TL.'sidir. Halbuki, komisyonun Plus-Value kavramının mantığına göre ise B firması 10.000 liralık bir sermaye artışı («Plus-Value») temin etmiştir.

Nihayet enflâsyondan sonra 20.000 TL. sermaye ile aynı makineyi satın alan C firmasını düşünelim. C firmasının reel sermayesi B firmasının sermayesine eşittir ve carî parayla 20.000 TL. dir. Bu firmanın bilânçosunda da sermayesi 20.000 TL. olarak gözükecektir. C firması için reevalüasyon ve Plus-Value hesabı mevzu bahis olamaz.

Yukarıdaki firmaların varlıklarını öz sermaye yerine borç ile temin etmiş olduklarını farzederseniz mesele tamamen değişir:

A firması kasasındaki naktin reel kıymeti eskiye nazaran yarı yarıya düşmekle beraber firmanın borcunun reel kıymeti de yine yarı yarıya düşmüştür ve firma için herhangi bir reel sermaye azalması mevzu bahis olmamaktadır. Komisyonun Plus Value hesabı mantığına göre de bu şartlar altında firma Plus-Value temin etmemektedir.

B firmasının aktifindeki makinenin carî kıymeti 20.000 TL., borcu ise 10.000 TL. dir. Firmanın enflâsyondan evvelki özvarlığı 0 TL. olduğuna göre, enflâsyonla beraber carî parayla 10.000 TL. lık bir öz varlık, yani reel sermaye artışı temin etmiştir. Komisyonun Plus-Value kavramına göre de bu firmanın hesapları 10.000 TL. lık bir Plus-Value göstermektedir.

Yukarıdaki misallerden de açıkça anlaşılacağı gibi, sermaye öz sermaye olduğu müddetçe hesaplanan Plus-Value aslında reel bir sermaye artışı ifade etmemekte, eski ve kıymetli parayla kaydedilmiş paranın yeni ve düşük kıymetli parayla kaydedilmesinden doğan bir farkı temsil etmektedir. Sermayenin yabancı fonlarla temin edilmesi halinde, Plus-Value hesap tekniği firmanın reel sermayesinde enflâsyondan doğan farkları doğru olarak gösterebilmektedir. Bunun da nedeni basittir: Reevalüasyonda öz sermaye de, eski parayla ifade edildiğine göre tashih edilmesi icap eder ve bu bir kıymet artışı değildir. Halbuki, borçlar, nominal rakamlar üzerinden ödenmesi prensibi sebebiyle tashih edilmez ve enflâsyonda, borçlu olan kazanır.

Bu yazıda bilânçoda kayıtlı gözüken stok değerlerinin carî parayla ifade edilmesinin lüzumuna işaretle iktifa edilecek, bu meseleyle dair misal verilmeyecektir.

B. Deflâsyonun Öz Sermayeye Tesiri:

Deflâsyonda vaziyet şöyle olacaktır: Diyelim ki, A firması yine 10.000 TL. lık sermayesini kasasında nakit olarak saklamıştır. Deflâsyon neticesinde umumî fiyat seviyesi yarı yarıya düşmüştür. Bu durumda A firmasının bilânçosunda 10.000 TL. görülecektir. Firmanın reel, yani carî parayla ifade edilen sermayesi de 10.000 TL. dir. Ne var ki, firma sermayesini deflâsyondan evvel ve o sene parasıyla yatırmıştı. Yatırdığı sermaye carî parayla ancak 5.000 TL. dir. Demek ki, firma carî parayla 5.000 TL. lık bir sermaye kazancı temin etmiştir.

Diyelim ki, B firması ise deflâsyondan evvel 10.000 TL. lık sermayesi ile makine satın almıştır. Bu firma deflâsyon neticesi bir sermaye kazancı temin etmeyeceği gibi bir sermaye kaybına da uğramayacaktır. Makinenin deflâsyondan sonra carî parayla değeri 5.000 TL. dir. Fakat, bu makinenin deflâsyondan evvel 10.000TL. sına satın alınmış olması bir sermaye kaybına delâlet etmez. Çünkü, deflâsyondan evvel yatırılan 10.000 TL. sermayenin carî parayla değeri de yine 5.000 TL. dir. Ne var ki, firmanın reel sermayesi carî parayla 5.000 TL. olmakla beraber bilânçosunda 10.000 TL. olarak kayıtlı bulunacaktır.

Nihayet, enflâsyondan sonra 5.000 TL. olarak aynı makineyi satın alan C firmasını düşünelim. C firmasının reel sermayesi B firmasının reel sermayesine eşittir. Ancak bu firmanın bilânçosunda da sermayesi 5.000 TL. olarak gözükecektir.

Şüphesiz ki, enflâsyonda husule gelen hataların deflâsyonda ifna edileceği neticesine varmamak gerekir. Çünkü, enflâsyonda ellerinde nakit bulunduranlar mutlaka deflâsyonda da aynı miktarda nakit bulunduramayabilirler. Kaldı ki, enflâsyon ve deflâsyonun şiddeti de değişik olabilir. Nitekim, bugün artık gerek gelişmiş ekonomilerde, gerek gelişmemiş ekonomilerde enflâsyon ihtimali daima deflâsyondan daha fazladır.

C. Enflâsyonun Maliyetlere Tesiri:

Asıl mesele fiyatların değişmesi neticesinde reel sermaye ile nominal sermaye arasındaki mutabakatın kayboluşu değil, bu yüzden firmaların maliyetlerini doğru hesap edememeleri ve reel kârlarının nominal kârlarıyla mutabakat halinde olmamasındadır. Bu husus firmaları yanlış bir istihsal ve yatırım politikasına sürük-

leyebilir. Fakat, bilhassa firma sahipleri tarafından ödenecek kurumlara ve gelir vergileri yekûnuna tesir etmesi bakımından mühim addedilmektedir.

1 — AMORTİSMAN MASRAFLARININ TASHİHİ MESELESİ:

Paranın kıymetinin değıştiği devirlerde firmanın nominal kâr-ları ile hakikî kârlarının mutabakat halinde olmamasının birinci sebebi nominal ve reel amortisman masrafı arasındaki farktır. Muhasebe usulüne göre sermaye ilk ve masrafın yapıldığı devreye ait para değeri ile ifade edilmiş maliyet esası üzerinden kaydolunduğu gibi amortisman da yine aynı esas üzerinden hesap edilir.

Meseleyi yine yukarıdaki misaller vasıtasıyla ve sadece enflasyon hali için aydınlatalım:

A firması, sermayesini nakit olarak muhafaza etmiştir ve amortisman mevzu bahis değildir.

B firması enflasyondan evvel 10.000 TL. değerinde makine satın almıştır. Bu makinenin amortisman nisbetini %10 kabul edersek, B firması enflasyondan sonra da yılda 1.000 TL. amortisman hesaplayacak ve bu miktarı gayrı safî kârından tenzil edilecektir. Halbuki, umumî fiyat seviyesi iki misline çıktığına göre, amortisman masrafının carî parayla tutarı 2.000 TL. sıdır ve firmanın hakikî maliyet ve kârının doğru hesaplanması ve sermayesinin eksiksiz idamesi için kârından 1.000 TL. değil 2.000 TL. düşmesi gerekirdi. Ödeyeceği vergi de buna göre daha az olmalıydı.

C firmasına gelince, bu firma aynı makineyi enflasyondan sonra ve 20.000 TL. sine satın almıştır. Bilançosunda makine 20.000 TL. değeri ile kayıtlı olduğuna göre, her sene gayrı safî kârından hakikî amortisman masrafı tutarında, yani 2.000 TL. lık bir tenzil yapılabilecek ve böylece B firmasından daha az vergi ödeyecektir.

2 — STOK MALİYETİ TASHİHİ MESELESİ :

Paranın kıymetinin değıştiği devirlerde hakikî maliyet ve kâr ile nominal maliyet ve kârı arasındaki mutabakatın bozulmasının ikinci bir sebebi stok maliyeti ile ilgilidir. Bu hususu, daha basit olması sebebiyle bir ticarî işletme misaliyle belirtebiliriz :

Diyelim ki A firması emtiyasını enflasyondan evvel satın almıştır ve bu emtiayı enflasyondan sonra satmıştır. Emtia da bilan-

çoda yine muhasebe usulüne göre nominal maliyet esası üzerinden kaydedilecektir. Şu halde, A firmasındaki emtianın enflasyondan evvelki parayla ifade edilen maliyeti, enflasyondan sonraki carî parayla ifade edilirse daha yüksek olacaktır. Yani, bu firmanın nominal maliyeti hakikî maliyetinden daha düşük, nominal kârı ise hakikî kârından yüksek olacak ve firma fazla vergi ödeyecektir.

B firması ise emtiasını enflasyondan sonra satın almışsa bu firmanın nominal ve hakikî stok maliyeti carî para üzerinden mutabakat halinde bulunur ve B firması A firmasına nazaran daha az vergi öder.

Sınaî işletmeler için ise ham madde yanında yarı mamûl ve mamûl stoklarının mevcudiyeti sebebiyle mesele hesap ameliyesi bakımından daha karışık bir hâl almaktadır.

Yine, paranın kıymetinin devamlı surette ve bu arada sene içinde dahi değişmesi hesap ameliyesini büsbütün güçleştirecektir.

II — Teklif edilen reevalüasyon usulünün tatbik edilmesi imkânları :

Vergi Reform Komisyonu tarafından kabul edilen reevalüasyon kavram ve prosedürünün umumiyetle gerek teoride gerek diğer memleketler tatbikatında kabul edilen reevalüasyon kavram ve prosedüründen farklı olduğu yukarıda, birinci kısımda belirtilmişti. Bu kısımda Vergi Reform Komisyonunca teklif edilen reevalüasyon prosedürünün firmalar tarafından tatbiki imkânları tahkik edilecektir. Üçüncü ve müteakip kısımda ise doğru olan reevalüasyon kavram ve prosedürünün tatbiki, vergi adaletine tesirleri bakımından incelenecektir.

Vergi Reform Komisyonu tarafından yapılan teklife göre, fiskal reevalüasyon sadece amortismanı tâbi sabit sermayenin mallarına inhisar eder. Kurumlar, bilânço esasına göre defter tutan teşebbüsler *diledikleri takdirde* (italikler reevalüasyonun ihtiyarî olduğunu tebarüz ettirmek kastıyla tarafımdan konulmuştur) bilânçolarını reevalüe edebilirler. Bu şekilde ortaya çıkan Plus-Value pasif bir hesapta tutulur ve dağıtılmadığı, sermayeye ilâve edilmediği müddetçe vergiden müstesnadır. Farkın sermayeye ilâvesi yoluyla vergiye tâbi tutulması şartıyla mükellefler isterlerse amor-

tismanları reevalüe kıymet üzerinden yapabilirler. Hususî sektörle rekabet halinde bulunmayan âmme teşebbüsleri yukarıdaki kayda tâbi değildir; fiskal kazançlarının hesaplanmasında yeni değerler üzerinden ayrılan amortisman nazara alınır.

Teklif edilen reevalüasyon usulünün normal reevalüasyon kavramı ile ilgisiz olması bir yana, şirketlerin böyle bir reevalüasyon usulüne ne derece revaç göstereceği cayı şüphedir. Çünkü, mükellefler amortisman masraflarını carî parayla ifade edebilmek üzere her şeyden evvel bugün derhal Plus-Value üzerinden topyekûn vergi ödemek mecburiyetinde bırakılmaktadır; yani bugünkü vergi matrahı Plus-Value tutarında yükseltilmekte, bilâhare sabit aktiflerin ömrü boyunca vergi matrahından kabili tenzil amortisman, reevalüasyon yapıldığına nazaran arttırılmakta, yani ileriki senelere ait vergi matrahı azaltılmaktadır. Senelik amortisman masrafları artışları yoluyla temin edilen vergi matrahı tenzili bugün hesaplanacak Plus-Value tutarına eşittir³.

Şimdi, mükellefler kârın yıllara muhtemel dağılımında istisnâî özellikler vesair istisnâî mülâhazalar hariç, şüphesiz hemen derhal bugün vergi ödemek ve sonraki seneler ise daha az vergi ödemek yolunu seçmeyecekler, yani teklif edilen şartlar altındaki reevalüasyon ameliyesine gitmeyeceklerdir. Çünkü, bir defa vergiler progressiftir ve büyük ihtimalle bugünkü vergi matrahına yapılan Plus-Value ilâvesine yüksek bir vergi nispeti tatbik edilecek, sonraki yıllara ait amortisman farkı ise daha az vergi tasarrufu sağlayacaktır. İkincisi, derhal bu yüksek meblâğda vergi ödemek nakit sıkıntısı doğurabilir. Üçüncüsü paranın zaman kıymeti ile ilgilidir; reevalüasyon yapılırsa mükelleflerin elinden bugün para çıkmakta, para mükelleflerin ellerine ancak ileriki yıllarda reevalüasyon yapılmadığına nazaran vergi tasarrufu yoluyla ve daha aزیyla girmektedir. Nihayet ileride enflasyon neticesi paranın kıymetinin düşmesi ve vergi yükünün bugüne nazaran azalması ihtimali her

[3] Burada zikredilen husus sermayenin borç veya öz sermayeden hangisinden tereküp ettiği meselesinden tamamen müstakildir ve her türlü hal için varittir. «Plus-Value» nin ancak sermaye borç ile temin edildiği zaman, bu borç ödemesi nominal rakkamlara dayandığı cihetle, hakikî bir reel sermaye artışı ifade edilebileceği birinci kısımda gösterilmişti.

zaman varittir. Kısaca, Komisyon tarafından teklif edilen usul dahilinde kalınırsa böyle bir reevalüasyonun firmalar tarafından re-vaç göreceğini beklemek bir hayli yersiz olur; çünkü, Plus-Value üzerinden bugün vergi ödemek esasının şart koşulması neticesinde reevalüasyonun amortisman yoluyla gelir vergisi tenziline yaraması hususiyeti tamamen ortadan kaldırılmış olmaktadır. Derhal belirtelim ki, reevalüasyonun ve hakikî maliyetlerle gelişmanın kaynakların dağılımı, yatırım hacmi, istihlâk harcamalarına tesirleri, yani ekonomik mülâhazalar bir tarafa, normal anlamda reevalüasyonu memleketimizde vergi adaleti bakımından tecviz etmek bir hayli güçtür ve teklif edilen reevalüasyon prosedürü normal anlamda reevalüasyona mâni olmak suretiyle dolambaçlı bir yoldan aynı kapıya çıkmış olmaktadır.

III — Reevalüasyon ve vergi adaleti :

Bu kısımda normal anlamda reevalüasyon tatbikinin vergi adaletine tesirleri ele alınacaktır. Normal anlamda reevalüasyon tatbikinde Plus-Value üzerinden bugün bir vergi ödemek hususu mevzu bahis olmaz. Buna mukabil, reevalüasyon neticesinde amortisman masrafı carî para değeri ile ifade edilebilmekte ve bu yüzden enflasyon zamanlarında firmalara (sabit sermaye sahiplerine) bir gelir vergisi tenzili tanınmış olmaktadır. Şu halde, mesele, böyle bir vergi indirimi tanınmasının memleketimiz bakımından (ve genel olarak) vergi adaletine ne derece uyduğunu araştırmaktan ibarettir. Normal anlamda reevalüasyonun vergi adaletine tesirleri iki yönden ele alınabilir:

1 — Reevalüasyon tatbikinin firmalar arası nisbî vergi yükünü değiştirmesi itibariyle firmalar arası vergi adaleti yönünden tetkiki.

(Burada firmadan kasıt, daha doğru bir tarif ile, sabit sermaye sahipleridir. Şayet reevalüasyon ameliyesi emtia stoklarına da teşmil ediliyorsa, ki doğrusu budur, o zaman emtia stoku sahipleri de bu kategoriye girecektir.)

2 — Reevalüasyonun firma sahipleri (sabit sermaye ve stok sahipleri) ile diğer sosyal gruplar (tahvil sahipleri, memur ve işçiler) arasındaki nisbî vergi yükünü değiştirmesi itibariyle, sosyal gruplar bakımından vergi adaletine tesirleri.

A — Reevalüasyon ve firmalar arası vergi adaleti :

Reevalüasyon yapıldığı takdirde firmalar arası vergi yükünün daha âdil bir şekilde dağıtılacağı açıktır.

Daha I. kısımda verilen A ve C firmaları misaline dönersek, her iki firma da reel ölçülerle aynı kapasiteye sahip olduğu, aynı miktarda satış yaptığı ve aynı kârı temin ettiği halde, daha eski olan A firması enflasyondan sonra kurulmuş olan C firmasına nazaran daha fazla vergi ödemektedir. Çünkü, amortisman nominal esasa dayandırıldığı cihetle, A firmasının nominal kârı, C firmasının nominal (ve aynı zamanda reel) kârından daha fazla gözükmektedir. İki firma arasındaki bu vergi adaletsizliği reevalüasyon yapıldığı takdirde ortadan kalkar. Reevalüasyonun her bir firma için kemmiyet bakımından ehemmiyeti bir taraftan umumî olarak paranın kıymetindeki değişmelerin şiddet derecesine, diğer taraftan firmanın elindeki sabit sermaye malları, envanter stokları ve likit aktiflerin nispetine ve nihayet sermaye malları ve envanter stoklarının eskiliğine bağlıdır.

Son iki sebep yüzünden enflasyon neticesinde nominal sermaye ve nominal kârın reel sermaye ve reel kârdan inhiraf derecesi mezkûr misalde de belirtildiği gibi, muhtelif firmalarda değişik olmaktadır⁴.

Yeni ve enflasyon muhiti içinde kurulmuş firmalara eski firmalara nazaran daha az vergi tarhi suretiyle prim vermenin ekonomik tesirleri bir tarafa, reevalüasyonun tatbiki firmalar arası vergi adaletinin teessüsü bakımından şayanı tavsiye görülebilir. Bu mülâhaza, yani vergi yükünün firmalar arasında daha âdil şekilde dağıtılması hususu, vergi yükünün ağırlığından da müstakil bir mesele olarak kabul edilebilir. Zira, bir taraftan mecburî reevalüasyonu tecviz ederken diğer taraftan vergi miktarını azaltmak için vergi nispetlerini de yükseltebiliriz.

[4] Bakınız: Solomon Fabricant, *The Varied Impact of Inflation on the Calculation of Business Income*, *Current Business Studies*, Mart, 1949.

B — Reevalüasyon ve firmalar ile tahvil sahipleri ve işçi ve memurlar bakımından vergi adaleti :

Bir an için yüksek kademelerde vergi nispetinin reevalüasyon ile müterafık olarak arttırılmadığı, yani firmaların (sabit sermaye ve stok sahiplerinin) ödeyeceği verginin reevalüasyonun temin ettiği vergi azalmasını ifna edecek şekilde yükseltilmediğini farzedelim. Bu takdirde, reevalüasyon sadece firmalar arası vergi adaletini tesis edebilmekte, buna mukabil, tahvil sahipleri, işçi ve memur zümreleri ile firma (sabit sermaye ve stok) sahipleri arasındaki gelir farkları, vergi yükünün dağılımı yoluyla büsbütün çoğaltılmış olmaktadır. Enflasyon devri boyunca firmalar umumiyetle bol kredi ile beslenmişler ve kârların anormal şekilde yükselmesi bir tarafa, sırf kredi ve enflasyon mekanizması yüzünden I. kısımdaki misallerle de belirtildiği gibi oturdukları yerde reel sermaye artışı temin etmişlerdir. Buna mukabil, gerek tahvil sahipleri (devlet tahvilleri halinde, devlet ve bu yoldan yine sabit gelirliler) ve işçi ve memur zümreleri tarafından millî gelirden alınan pay ise azalmıştır; yani enflasyon firma sahipleri ile sabit gelirliler arasındaki gelir eşitsizliğini enflasyondan evvelki zamana nazaran arttırmıştır. Bir de enflasyondan sonra yüksek kademelerde vergi nispetlerini arttırmaksızın ve aynı şey demek olan asgarî geçim indirimini yükseltmeksizin veya işçi ve memurun gelirini çoğaltmaksızın, normal anlamdaki reevalüasyonun tatbiki, yani, yine firma sahipleri lehine enflasyondan sonra da ikinci bir diskriminasyon, vergi adaleti bakımından pek tecviz edilemez⁵.

Şayet bir sermaye vergisi vazedilecekse, reevalüe sermaye esasından hareket edilmesi hususu burada tetkik edilenlerden tamamen ayrı bir meseledir. Bu yazıda bu mevzu üzerinde durulmayacaktır.

[5] Gelir dağılımının değiştirilmesinin yatırım ve tasarruflara tesiri ayrı bir konudur.